

Anders kijken naar de leefomgeving van mensen met moeilijk verstaanbaar gedrag

INTERVIEWBUNDEL OVER DE ERVARINGEN VAN EEN
GEZOND MAKENDE OMGEVING BIJ IPSE DE BRUGGEN

'In de gehandicaptenzorg is er vaak nog te weinig aandacht voor de fysieke omgeving van een cliënt. Terwijl als iemand van zijn kamer houdt, hij ook minder de neiging heeft om spullen kapot te maken.'

Inleiding

Leefruimtes voor mensen met een beperking en zeer moeilijk verstaanbaar gedrag kunnen gericht zijn op controle en veiligheid. Dit om iemand met een zeer intensieve zorgvraag te beschermen tegen zichzelf. Bij het inrichten van de leefruimte komt de focus zo te liggen op zo min mogelijk prikkels. Het resultaat is vaak een kale inrichting met spullen die stevig zijn en soms zelfs zijn vastgezet zodat iemand er niet mee kan gooien. Maar bij cliënten, naasten en professionals blijft er een gevoel van onvrede. Het gevoel dat er iets beters mogelijk moet zijn.

Als Ipse de Bruggen willen we dan ook graag een andere manier van kijken bieden en hebben hier als organisatie zelf stappen in gezet. We hebben bij de kamer van een cliënt gebruik gemaakt van de frisse blik van een architect en nauw samengewerkt met alle betrokkenen rondom deze persoon. We hebben daarbij gekeken naar verleden, heden en interesse van de bewoner. Dit is vertaald naar kleur, ruimte, licht, vormgeving en meubels. Deze verandering heeft voor de cliënt geleid tot positiever gedrag, meer openheid naar anderen en een afname van intensieve zorg.

Deze succesvolle ervaring leidde in 2020 tot het project Fysieke Leefomgeving bij Ipse de Bruggen. Ook de eerste ervaringen bij andere nieuw ingerichte en verbouwde kamers mochten er zijn. Het leidde tot een vermindering van probleemgedrag bij cliënten en meer werkplezier bij medewerkers. We willen goed zicht krijgen op effecten over een langere tijdsperiode. In de komende jaren gaan we dan ook aan de slag met het inrichten en verbouwen van twaalf leefruimtes van mensen met een beperking en moeilijk verstaanbaar gedrag. Daarnaast voeren we wetenschappelijk onderzoek uit om te onderzoeken wat de werkzame principes zijn.

In deze interviewbundel van Ipse de Bruggen en Vilans delen professionals en experts hun ervaringen. Wat betekent het om een kamer opnieuw in te richten en te verbouwen? Welke manier van kijken zit daarachter? Hoe krijg je goed zicht op wat je wilt bereiken? Aan het woord komen een architect, wettelijk vertegenwoordiger, begeleider, manager, gedragskundige, projectleider vastgoed en een zorgmanager. Zij delen hun inzichten en aanpak voor hun vakgenoten en andere geïnteresseerden. Uit hun verhalen delen we tips en inzichten waar je als organisatie mee aan de slag kunt gaan. We wensen je veel inzicht en inspiratie!

Direct naar:

DE INTERVIEWS

PRAKTIJKINZICHTEN EN TIPS

‘Een kamer voelt voor veel bewoners als een tweede huid’

[LEES INTERVIEW](#)

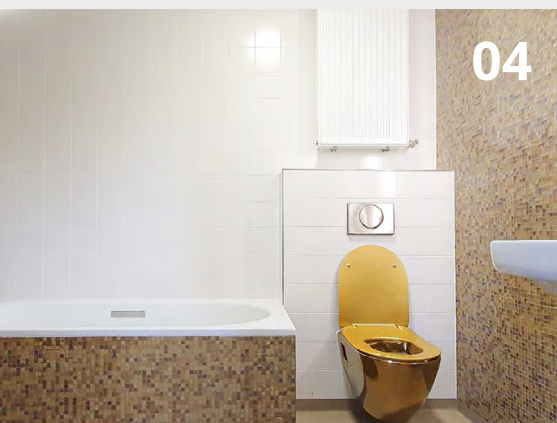
‘Geen kapotte spullen meer, maar een muziekwand’

[LEES INTERVIEW](#)

‘Een drukke kamer kan hij gewoon niet aan’

[LEES INTERVIEW](#)

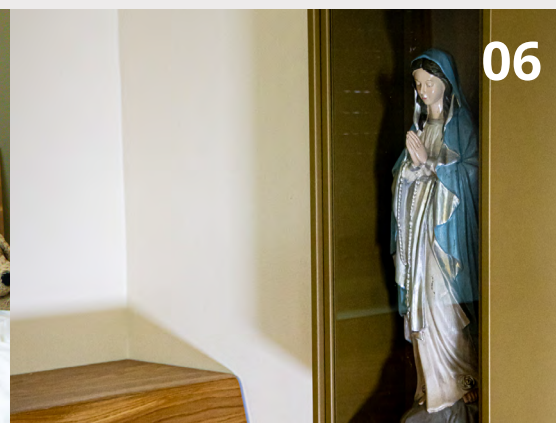
‘Je moet risico durven nemen. Anders blijf je steken in wat je al kent.’

[LEES INTERVIEW](#)

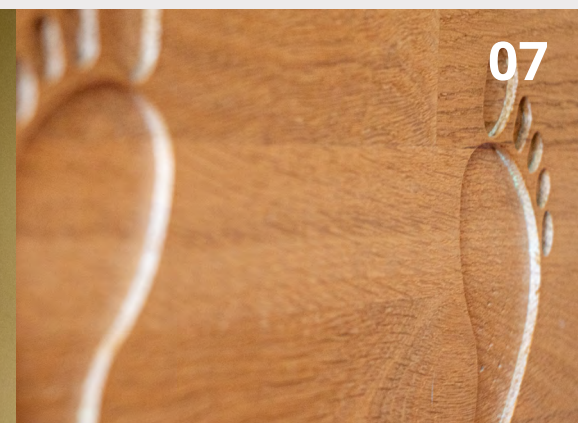
‘Alleen vanuit rust, kun je dat stukje veiligheid bieden’

[LEES INTERVIEW](#)

‘Als de bewoner zijn ogen opendoet, ziet hij een Mariabeeld’

[LEES INTERVIEW](#)

‘Achter zo’n mooie kamer, zit een proces van loslaten en laten gebeuren’

[LEES INTERVIEW](#)

- De architect -

'Een kamer voelt voor veel bewoners als een tweede huid'

'Je kunt het leven van mensen met moeilijk verstaanbaar gedrag verbeteren met een ontwerp op maat', vertelt architect Andrea Möhn 'In de gehandicaptenzorg is er vaak nog te weinig aandacht voor de fysieke omgeving van een cliënt. Terwijl als iemand van zijn kamer houdt, hij ook minder de neiging heeft om spullen kapot te maken.'

Andrea ontwierp vier kamers voor het project Fysieke Leefomgeving. 'Ik weet nog goed hoe ik aan een bewoner liet zien wat we van plan waren. Toen hij het plan op mijn laptop zag, stonden de tranen in zijn ogen. We onderschatten hoezeer cliënten zich bewust zijn van hun kamer. De uitstraling en inrichting daarvan zijn zo belangrijk. Je geeft ze daarmee een gevoel van waarde terug.'

'Er bestaan veel mooie tussenoplossingen'

Andrea: 'Bij moeilijk verstaanbaar gedrag is het belangrijk om goed te kijken wat er aan de hand is en niet beheersmatig te reageren. Natuurlijk wil je niet dat er continu spullen stuk gaan. Maar nu wordt er vaak gekozen voor gewelddbestendige meubels. De uitstraling daarvan is niet echt huiselijk. Terwijl er nog wel een tussenweg is. Zo kun je ook kiezen voor bijvoorbeeld meubelen van eikenhout. Dit is een harde houtsoort met toch een vriendelijke en warme uitstraling.'

Dit zijn de aandachtspunten die Andrea bij alle kamers heeft meegenomen:

1. Kijk met een open blik naar de cliënt. Heb niet meteen je eigen oordeel klaar, observeer het gedrag van de cliënt goed, let op elk detail. Wat doet hij/zij graag, welke spullen vindt iemand fijn, welke materialen? Wat zegt een bewoner over de kamer?
2. Identiteit van de cliënt. Voer gesprekken met de gedragskundigen, begeleiders en ouders. Wat fascineerde iemand toen die klein was? Welke persoonlijkheid wil hij/zij zijn? Kies dit thema als hoofdonderwerp voor de inrichting van de kamer. De ene houdt bijvoorbeeld van het Koningshuis, een ander wil het liefst boer zijn.
3. Gevoel van waarde. Zorg dat je met alles wat je doet, waarde teruggeeft. Vertrouw mensen iets toe, geef ze iets. Zodat mensen zich weer normaal voelen. Denk bijvoorbeeld aan een normaal bed in plaats van een matras met plastic eromheen. Dat doet veel met iemands eigenwaarde.
4. Veiligheid en eigen regie. Mensen met moeilijk verstaanbaar gedrag hebben het ontwikkelingsniveau van een kind. Net als kleine kinderen hebben zij behoefte aan veiligheid. Aan iemand in de buurt. Daarom moeten zij snel contact kunnen krijgen met de begeleiding. Dit betekent dat zij bijvoorbeeld zicht moeten kunnen hebben op de huiskamer of teamkamer. Tegelijkertijd moeten zij zich kunnen terugtrekken als zij behoefte hebben aan rust. Zorg dat de bewoner die keuze heeft.

Acceptatie dat je het soms niet weet

Andrea: 'Bij moeilijk verstaanbaar gedrag moet je echt een stapje terug doen. We hebben heel vaak de neiging snel te denken dat we weten wat iemand nodig heeft. De kunst is om niet te snel met ideeën te komen. Daar hoort ook bij dat je een tijd lang in het "niet weten" moet blijven. Dat kan soms machteloos voelen, de problematiek is namelijk heftig. Toch helpt het om dit niet proberen op te lossen met nog meer nadenken. Vanuit een stukje acceptatie ontstaat er zo ruimte voor inspiratie.'

'De rubberen laarzen gaven me het idee dat hij boer wilde zijn'

Goed waarnemen helpt ook. Andrea: 'Op een gegeven moment zag ik een bewoner heel druk heen en weer lopen op zijn rubberen laarzen. Dat gaf me het idee dat hij boer wilde zijn. Uiteindelijk hebben we dit vertaald naar een kamer met eikenhouten meubelen. En grote afbeeldingen van het Hollandse landschap op zijn wand. Toen hij zijn nieuwe kamer zag, riep hij direct: "Dit is mooi! Dit is mooi!" Vanaf dat moment verbeterde zijn gedrag heel snel.'

Een hek waar je omheen kunt lopen

Daarnaast is het belangrijk om dit samen met een team te doen. Je ziet zo meer en komt op betere ideeën. Andrea: 'Een van de bewoners had eerst een hoog hek voor het buitengedeelte van zijn kamer. Het team dacht na of het hek soms weer terug moest. Dit om ervoor te zorgen dat hij niet weg zou lopen. Toen hielp het hen om vanuit de bewoner te kijken. "Hij wil zich vooral veilig voelen!" Als hij nu naar buiten komt, is er eerst een laag hek van een meter hoog. Wil hij naar de andere bewoners, dan kan hij eromheen lopen. We hebben ook een grote

glasopening in het hogere hek naar de straat toe gemaakt. Nu staat hij daar dus iedere middag met iedereen te kletsen. Door dat gevoel van bescherming voelt hij zich daar nu veilig genoeg voor. Mooi hè?’

‘Soms zit hij urenlang met dat mariabeeld te praten’

Familieleden en zorgteam

Met name het gesprek met de familieleden en het zorgteam is heel belangrijk. Andrea: ‘Familieleden kunnen veel over iemands jeugd vertellen. Zo vertelde een moeder mij dat haar zoon gek is op het Koningshuis. Samen met hem ging ze altijd op Prinsjesdag naar de gouden koets kijken. De cliënt had het er zelf ook steeds over. Daarom heb ik een koninklijke kamer voor hem ontworpen, met een troon als zitstoel. Het zorgteam heb ik er steeds bij betrokken. Daardoor begonnen zij ook na te denken over mogelijke oplossingen. Zo kwamen de begeleiders met het voorstel voor een Mariabeeld op zijn kamer. Hij is namelijk met het geloof opgevoed. Nu zit hij soms urenlang met dat Mariabeeld te praten. Dit geeft hem heel veel rust.’

Na het herinrichten van de kamer houdt het proces niet op. Andrea: ‘Zo wilde ik dezelfde bewoner zijn kamer laten zien die bijna klaar was. Tot mijn verbazing, zei hij: “Ik ga niet mee hoor. Dan valt die deur in het slot en ben ik opgesloten.” Wat bleek? Men was tijdens de verbouwing vergeten om de deurdranger goed in te stellen. Daardoor bleef de deur niet openstaan. Gelukkig hebben we dit toen heel snel kunnen oplossen. Dit was vier maanden geleden. Inmiddels is het gedrag van de cliënt zo positief veranderd dat de deur nu bijna altijd openstaat. Hij zoekt zelf het contact met zijn medebewoners en het team. Zijn begeleider vertelde me dat hij veel rustiger is geworden en lekkerder in zijn vel zit.’

- De wettelijk vertegenwoordiger -

Geen kapotte spullen meer, maar een mooie muziekwand

Petra van Klaveren is al 25 jaar de wettelijk vertegenwoordiger van een cliënt bij Ipse de Bruggen. Toen ze hoorde over het project Fysieke Leefomgeving was ze direct enthousiast. 'Deze bewoner brengt veel tijd door op zijn kamer, omdat de buitenwereld onveilig voelt voor hem. Die kamer is een belangrijk onderdeel van zijn beleavingswereld.'

Petra vertaalt als wettelijk vertegenwoordiger de behoeftes van de cliënt naar anderen. Ook waakt zij over zijn privacy. 'Dat hij zich veilig en thuis voelt in zijn kamer is zo belangrijk. Zeker als je weet wat voor een verleden hij heeft gehad. Hij moet het gevoel hebben dat hij ergens mag zijn. Zo van: "Hier mag je blijven. Dit is echt jouw kamer."'

Samen op onderzoek uit

Petra: 'Voor Fysieke Leefomgeving ben ik gevraagd om mee te denken over hoe de kamer moet worden. In het projectteam kijkt iedereen vanuit zijn/haar eigen rol mee. Samen ga je op onderzoek uit. Wie is de bewoner? Wat heeft hij nu nodig? Wat heeft hij nodig in de toekomst? Waar liggen zijn behoeftes? Wat heeft hij laten zien in het verleden? We hebben nu een lijstje met eisen en wensen dat volstaat. De volgende stap is dat we gaan samenwerken met de architect.'

'Je wilt dat hij een raam open kan zetten en naar buiten kan kijken'

‘De vraag is hoe we iets neer gaan zetten wat voor hem blijvend is. Vaak kan hij de prikkels om hem heen helemaal niet aan. Dan sloop hij spullen. Met mij kocht hij dan vervolgens zelf weer nieuwe. Dat is natuurlijk niet wenselijk. Aan de andere kant wordt hij ook niet blij van een lege kamer. Of van een houten plank tegen het raam zodat hij het niet stuk kan smijten. Je wilt dat hij ook naar buiten kan kijken.’

‘Muziek is heel belangrijk voor hem’

Een geluidsarme omgeving

Daarnaast is het belangrijk dat hij een raam open kan zetten. Petra: ‘Hij rookt veel op zijn kamer. Dat is voor hem niet gezond, maar ook niet voor de medewerkers die binnenkomen. We willen dan ook een soort buitenverblijf voor zijn kamer. Dan kan hij daar gaan roken. Voor hem is het namelijk te onveilig om door de gang naar buiten te gaan.’ Een van de dingen die hij belangrijk vindt, is muziek. Petra: ‘Maar een apparaat ligt natuurlijk al snel op de gang. Daarom wordt de geluidsinstallatie opgenomen in de wand. Hij moet de muziek makkelijk kunnen bedienen.’

‘Organisaties moeten dit in het begin al meenemen’

‘Wat ik aan andere wettelijk vertegenwoordigers wil meegeven? Doe vooral mee aan zo’n project als je de kans krijgt. Je moet er wel echt bij alle stappen blijven. Niet denken: “Ik heb mijn verhaal nu gedaan. Nu is het aan anderen.” Jouw rol is daarvoor namelijk veel te belangrijk. Wat ik aan andere organisaties wil meegeven? Neem de inrichting van de leefruimte direct mee bij nieuwbouwwoningen en verbouwingen. Zeker als er ook mensen zijn met sloopgedrag. Daar zit een behoefte achter. Je voorkomt er een hoop frustraties en een boel kapotte spullen mee.’

- De persoonlijk begeleider -

'Een drukke kamer kan hij gewoon niet aan'

Begeleider Caroline Vos zit in het kennisteam van moeilijk verstaanbaar gedrag. Voor het project Fysieke Leefomgeving was zij als persoonlijk begeleider betrokken bij het opknappen van de kamer van haar cliënt. 'Hij kan de tijd nu op een klok zien. Dat geeft een stukje rust als hij weet dat de begeleiding om elf uur langskomt.'

Caroline: 'Deze bewoner had vroeger een hele drukke kamer met allemaal spullen. Hierdoor kreeg hij te veel prikkels. Daardoor ging hij ordenen, maar ook spullen kapot maken. Op een gegeven moment heeft hij zijn hele kamer zelfs leeggehaald. Voor de nieuwe inrichting hebben we allerlei vragen aan hem gesteld. Samen met de architect. Bijvoorbeeld over zijn achtergrond. Zijn lievelingskleur bleek groen te zijn. Zo kwamen we uit op de natuur. We hebben allemaal natuurplaatjes aan hem voorgelegd. Een rustgevend bos. Steeds opnieuw koos hij dezelfde plaat. Met die afbeelding is nu één wand bedekt.'

Rustig en veilig

'De andere muur is nu in een soort zachtgroen geverfd. Het voorkomt ook dat het te bont wordt. De kamer moet vooral rustig en veilig voelen. We vonden het belangrijk dat ook na de opknabbuurt zijn kamer minimaal ingericht moest blijven. Dat was wat zijn zus ook aangaf. Geen drukke kamer, want dat kan hij gewoon niet aan.'

'De televisie zit achter plexiglas. Daar hadden we wel even moeite mee.'

Overvragen gaat soms ten koste van regie

De televisie is ingebouwd in de wand, achter plexiglas. Caroline: 'Deze kan alleen door de begeleiders worden aangezet. De cliënt weet namelijk niet hoe hij dat moet doen. Hierdoor ontstaat er onrust en frustratie. Als wij het voor hem aanzetten, is het veel rustiger voor hem. Hij kan liggend vanuit zijn bed televisiekijken.' Voor Caroline was het gebruik van plexiglas wel even wennen. 'Ik geef namelijk trainingen in de Wet zorg en dwang (Wzd). Die wet gaat uit van de gedachte dat je alleen onvrijwillige zorg toepast als het echt niet anders kan. Maar ik zie dat het gewoon prettig werkt voor hem. Zo zetten we altijd de televisie aan als hij dat wil. Soms loopt iemand vast doordat hij overvraagd wordt. Dan moet je soms een middenweg zoeken. Hierdoor krijgt iemand juist weer een stukje regie terug in zijn beleving.'

'Hij laat nu gewoon de kozijnen heel'

Caroline: 'Vroeger maakte hij de kozijnen in zijn kamer kapot. Hij knaagde er bijvoorbeeld op. De architect stelde een speciaal soort hout met een warme kleur voor. Dat kan gewoon weer steeds geschuurd worden. Zo blijft het er netjes uitzien. Hij knaagt er nu nooit meer aan. Die behoefte is gewoon weggefallen. Daarom word ik het meest blij als ik nu naar de kozijnen kijk.'

Ergens anders logeren

Voor het vernieuwen van de kamer moest de cliënt tijdelijk ergens anders verblijven. Caroline: 'Dat is eigenlijk heel goed gegaan. We hebben twee woningen die geschakeld zijn. Via de keukens zijn de woonkamers met elkaar verbonden, hij verbleef aan de andere kant. Maar hij kon door hetzelfde team begeleid worden en in dezelfde woonkamer komen. We hebben regelmatig zijn

oude kamer laten zien. Daardoor snapte hij ook dat daar slapen even niet kon. Hij heeft wel een terugval gehad. We konden dit goed opvangen door veel bij hem te zijn.'

Caroline benoemt tenslotte wat haar goed geholpen heeft in het proces. 'Houd goed oog voor het ontwikkelingsniveau. Sommige bewoners hebben het emotionele ontwikkelingsniveau van een twee- of driejarige. Het is belangrijk om elkaar daar steeds weer scherp op te houden. Betrek ook zoveel mogelijk mensen in het proces. En kijk niet alleen naar de inrichting van de kamer. Bij deze bewoner hebben we ook zijn medicatie afgebouwd. Het belangrijkste blijft toch om de persoon en zijn behoeftes goed te zien.'

- De manager -

'Je moet risico durven nemen. Anders blijf je steken in wat je al kent'

Jaap Loomans werkte als manager voor het project Fysieke Leefomgeving. Een van zijn belangrijkste inzichten? 'Een nieuwe kamer is vooral een middel om ergens te komen. Met een andere inrichting is het nog niet klaar.'

Jaap Loomans werkte als begeleider en manager bij Ipse de Bruggen. Inmiddels is hij samen met zijn vrouw eigenaar van Polderhuis het Loo. Een woonvorm voor mensen met een verstandelijke beperking. Evengoed vindt hij het belangrijk om zijn kennis te delen. Zo benadrukt hij het belang dat er iemand van buiten meekijkt. Dit kan bijvoorbeeld een architect, een kunstenaar of een vormgever zijn.

Jaap: 'Professionals in de gehandicaptenzorg denken soms in onmogelijkheden. Dit speelt nog sterker bij moeilijk verstaanbaar gedrag. Professionals hebben immers dingen mis zien gaan. Begin je met zo'n project? Dan kun je te maken krijgen met gezonde weerstand bij medewerkers. Maar het is belangrijk om dan toch focus te houden. En goed het waarom uit te leggen. Zo van: "Nee, dit gaan we samen doen. En dat betekent dat we ook risico gaan nemen. Anders blijf je steken in wat je al kent."

'We gaan dit gewoon weer repareren'

Een andere manier van kijken

Jaap: 'Een van de bewoners heeft bijvoorbeeld een houten stoel gekregen. Die zag eruit als een troon. Daar ging hij mee spelen en vervolgens ging er iets kapot. Maar dan repareer je dat gewoon weer. Want het feit dat hij ermee ging spelen, is een goed teken. Wat dat betreft vraagt moeilijk verstaanbaar gedrag om een bepaalde manier van kijken. En om een stukje doorzettingsvermogen.'

Jaap ziet zo'n nieuw ingerichte kamer vooral als middel. 'Een van de bewoners kreeg bijvoorbeeld een goudkleurige toiletpot. Voor de begeleiders is het nu veel makkelijker om de bewoner mee te nemen. Zo van: "Moet je nou kijken wat een mooie WC. Helemaal van goud, net als bij de koning. Dus kom je ook op de WC zitten?"'

Daarnaast is het belangrijk dat bewoners snel naar begeleiders kunnen. Jaap: 'Hebben zij hulp nodig? Dan moeten ze die direct beschikbaar hebben van begeleiders. Als ze door de gangen moeten, raken ze in paniek. Het werkt dus goed om die gangen te vermijden met de verbouwing.'

*'Denk goed na wat je met elkaar wilt bereiken
en waarom'*

Aandacht voor het normale

Ook is het belangrijk dat mensen hun eigen spullen hebben. Jaap: 'Vaak denken mensen dat kamers prikkelarm moeten zijn. Maar ik zie juist gebeuren dat cliënten dan negatieve prikkels gaan opzoeken. Beter een negatieve prikkel, dan geen prikkel. Daarom is juist de aandacht voor het normale belangrijk. Dus bijvoorbeeld wel in contact met andere mensen zijn in de woonkamer. De begeleiding richt zich dan meer in het omgaan met die prikkels.'

Jaap geeft tot slot nog tips aan managers die ook zo'n project willen leiden. 'Zorg dat je het bestuur goed meekrijgt. Verbouwen kost namelijk veel geld. Ga je verbouwen? Neem dan iedereen goed mee in het proces. Bijvoorbeeld de nachtzorg of andere mensen die ermee te maken krijgen. Weet daarnaast ook dat geen enkele methode het hele antwoord is. Niet bij iedereen zal het veranderen van de kamer effect hebben. Denk goed na met elkaar wat je wilt bereiken en waarom. Soms zit het net weer in andere dingen.'

- De gedragskundige -

'Alleen vanuit rust, kun je dat stukje veiligheid bieden'

'Kleine triggers kunnen bij mensen met moeilijk verstaanbaar gedrag tot veel onrust leiden. Het goede nieuws? Je kunt daardoor veel effect bereiken door kleine aanpassingen.' Dit zegt Anne Busselmann. Als gedragskundige is ze voor Fysieke Leefomgeving betrokken bij het opknappen van twee kamers.

Anne begeleidt begeleiders in het omgaan met moeilijk verstaanbaar gedrag. 'Ik vind het inspirerend om te zien hoe begeleiders via de relatie de cliënt beïnvloeden. Tegelijkertijd is dat ook heel lastig. Je kunt bij moeilijk verstaanbaar gedrag echt in die negatieve spiraal terecht komen. Hierdoor ga je steeds meer controleren en beheersen. Daarom probeer ik dicht bij de begeleiders te zijn. Tijdig te signaleren wanneer er onrust bij hen is. De begeleider moet als het ware ook dicht bij zichzelf kunnen komen. En zich veilig genoeg voelen om over zichzelf te praten. Vanuit rust zoeken naar hoe anders. Vanuit rust kun je ook in verbinding blijven met de cliënt. Die voelt dan dat hij op de begeleider kan leunen.'

'Het werkt beter om te denken vanuit: "wat is de ideale situatie?"

In gesprek met elkaar

Het proces van het opknappen van de twee kamers bevindt zich wel nog in de beginfase. Anne: 'We zijn als projectteam vooral nog in gesprek met elkaar. De gesprekken worden geleid door een procesbegeleider. Het is belangrijk om hier alle deskundigen van de cliënt bij te betrekken. Dat zijn ook de naasten en vertegenwoordigers. Je gaat al heel snel denken vanuit: "Wat is er mogelijk?" Maar wat beter werkt, is denken vanuit: "Wat willen we? Wat is de ideale situatie?" Als gedragskundige is het onder andere mijn taak om te komen tot een volledig beeld. Zo van: "Oké, we weten nu dit van een cliënt, maar een paar jaar geleden gebeurde dat. Hoe kijken jullie daar tegenaan?"'

Naast overleg met het projectteam, merkte Anne dat het ook goed is om in het begeleidingsteam hierover te spreken. Dat zorgt voor een bredere blik. 'De begeleiders denken ook aan de belangen van andere bewoners. Het is goed om na te gaan of mogelijke aanpassingen ook wenselijk voor hen zijn.'

Recente gegevens

Ook werkt het goed om na te gaan of je over recente informatie beschikt. Anne: 'Zo moest ik bijvoorbeeld nog een onderzoek aanvragen voor de zintuiglijke prikkelverwerking van een cliënt. Dat heeft het proces wel wat vertraagd. Bij de andere cliënt heb ik dan ook direct een check gedaan. Hebben we alle informatie op het gebied van gehoor, zicht en prikkelverwerking? We onderzoeken dit regelmatig. Belangrijk dat dit soort gegevens blijven kloppen met de situatie.'

*'De cliënt verstopte zich in het nieuwe huis
onder de deken.'*

Basisbehoefte

Het mooie van de gesprekken is dat het veel inzicht geeft. Niet alleen straks voor de kamer, maar ook voor in de begeleiding. Anne: 'We maakten bijvoorbeeld gebruik van kaarten met afbeeldingen. Iedereen kreeg de opdracht om een afbeelding te pakken die wat zei over de cliënt. Zo deel je verhalen en ervaringen waar je anders niet op komt. De ouders vertelden bijvoorbeeld over een verhuizing. De cliënt verstopte zich in het nieuwe huis onder de deken. Totdat er een schutting om de tuin stond. Pas toen kwam hij onder de deken vandaan. De cliënt houdt van weidse uitzichten, maar wil zich tegelijkertijd ook beschut voelen. Dit maakt ook gelijk duidelijk hoe belangrijk iemands leefomgeving is. Het is echt een basisbehoefte. Dat realiseer ik me door dit project meer dan ooit.'

- Projectleider vastgoed -

'Als de bewoner zijn ogen opendoet, ziet hij een Mariabeeld'

Moet er voor het project Fysieke Leefomgeving een kamer worden aangepast? Voor de locatie Noordoost organiseert Michel Pieterse als projectleider vastgoed dan de verbouwing. Met liefde, want hij gelooft in het project. 'We hadden een bewoner waar klusjesmannen wekelijks langs moesten komen, omdat er weer iets kapot was. Dat hoeft nu niet meer.'

Michel raakte betrokken toen het ontwerp voor de kamer klaar was. 'De architect heeft het voorwerk gedaan door echt te kijken naar zijn jeugd. Wat vond hij vroeger belangrijk? Hoe hebben zijn ouders hem opgevoed? Wat vond hij fijn in zijn jeugd? Zo weet ik dat het katholieke geloof voor hem altijd heel belangrijk is geweest. Ze hebben daarom een Mariabeeld in zijn kamer geplaatst. Als hij 's ochtends zijn ogen open doet, is dat beeld het eerste wat hij ziet.'

De rol van vastgoed

Als projectleider vastgoed regelt Michel veel. 'Nadat we goed inzicht hadden in zijn behoeftes, hebben we een Programma van Eisen opgesteld. Ik begeleid de werkzaamheden en voer gesprekken met aannemers, begeleiders en architect. Allemaal om te komen tot het gewenste eindresultaat. Het kan zijn dat er verbouwd moet worden. Daar kunnen andere cliënten last van hebben. Die moeten dan bijvoorbeeld tijdelijk verhuisd worden.'

Tijdens de verbouwing kan je ook onverwachte dingen tegenkomen. Michel: 'Daar moet je dan met de aannemer, het team en de architect over in gesprek. Soms blijkt namelijk iets toch niet uitvoerbaar te zijn. Samen kijk je hoe je dan toch invulling kunt geven aan de behoefte van de bewoner. Meestal kan het op een andere manier.'

'Een heel team moet hier achter staan'

Valkuilen voorkomen

Toch is de verandering van een kamer alleen niet voldoende. Michel: 'Het gaat ook om een andere manier van begeleiden. Steeds naar de behoefte kijken achter het gedrag. Een heel team moet hier achter staan. Daar moeten afspraken over gemaakt worden met elkaar.'

'Ideeën over verlichting? Dat is aan de architect'

Ook is de neiging om snel met oplossingen te komen. Michel: 'Dat is echt een valkuil. Dat ga je namelijk al snel invullen voor een ander. Mensen komen bijvoorbeeld met ideeën voor verlichting. Maar dat is later aan de ontwerper of de architect. Het gaat er eerst om, om met elkaar vast te stellen of de cliënt problemen heeft met zijn zicht. En zo ja, hoe dan precies.'

Voordeel niet alleen voor de bewoner

Het belangrijkste doel van het project is natuurlijk dat de bewoner een beter leven krijgt. Maar er zijn meer voordelen. Michel: 'Als de aanpassing lukt zorgt het voor meer rust in de woning. Dat is ook goed voor de andere bewoners. Ook het begeleiden van zo'n bewoner wordt prettiger. Dat heeft een positief effect op het hele team. Omdat er minder begeleiding nodig is, worden de personele kosten lager. En tot slot gaat er ook minder stuk. Hierdoor hoeven de onderhoudsdiensten minder vaak langs te komen.'

- De zorgmanager -

‘Achter zo’n mooie kamer, zit een proces van loslaten en laten gebeuren’

Een kale kamer versterkt moeilijk verstaanbaar gedrag alleen maar. Dat idee had Linda van Beest altijd al als zorgmanager. Ze is dan ook blij dat het project Fysieke Leefomgeving er nu is. ‘In een plek die niet fijn is, kun je je gewoon niet fijn gaan voelen.’

Linda was betrokken bij het opknappen van de eerste kamer in het project. ‘Wat ik door het probleemgedrag van de bewoner heen zag? Iemand die zich aan het afzetten was en niet graag in zijn eigen kamer was. Hij maakte geregeld dingen kapot. Daarom waren de muren en het plafond van hard trespas. Daarnaast stonden de meubels vast, zoals het stalen bed. De begeleiding haalde elke dag zijn beddengoed en het matras uit de kamer. Anders maakte hij dat kapot.’

Linda: ‘Ik wilde graag dat de kamer van de cliënt er wat prettiger uitzag. In 2011 raakten we daarover in gesprek met directie en raad van bestuur. Iedereen was het erover eens dat zijn leefsituatie moest veranderen. We kregen de ruimte om met ideeën te komen. En om een architect te betrekken. We maakten een plan voor een nieuwe kamer en een buitenplein voor hem.’

‘Wij hebben hem de ruimte gegeven om te zijn wie hij was.’

Ergens anders logeren

Linda: 'Toen we zijn kamer gingen verbouwen, moest hij tijdelijk ergens anders slapen. "Gaaf dat wel goed?" vroegen we ons af. En: "Zou hij zich prettig gaan voelen in zijn nieuwe kamer?" Maar hij bleek er heel blij mee te zijn. Misschien juist omdat we allemaal zo met hem begaan waren. We hebben hem de ruimte gegeven om te zijn wie hij was. Door zijn gedrag als een gegeven te nemen. Dat gaf hem én de begeleiders rust.'

'Nu heeft hij een massief houten bed dat één stuk is met de eikenhouten vensterbank. Ook dit bed zit als het ware vast. Maar zo ziet het er helemaal niet uit. Het bed is nu altijd opgemaakt. De deuren gingen vroeger op slot. Dolf kon anders de rust niet vinden om in zijn eigen kamer te blijven. Nu staan de deuren open. Hij zoekt zelf zijn kamer op als het hem te druk wordt in de gezamenlijke woonkamer. Hij heeft niet langer de behoefte om iets kapot te maken.'

Wat zeker heeft gewerkt is om samen te werken met verschillende betrokkenen. Linda: 'Ieder kijkt vanuit zijn eigen perspectief naar die ene cliënt. Familie, groepsbegeleiding, gedragkundige, architect, aannemer. Al deze mensen hebben elkaar beïnvloed en versterkt. De zorgmensen hebben de bouwers geïnspireerd. De bouwers hebben invloed gehad op de mensen van de zorg.'

'Als manager kijk je wat iedereen nodig heeft om verder te komen'

Een proces dat je niet kunt plannen

Toch is het meer dan de kamer alleen die het verschil maakt. Daarachter zit een proces. Linda: 'Je moet durven los te laten. Daar is een stukje lef en durf voor nodig. Dat betekent dat je niet precies kunt voorspellen hoe het zal gaan. Je gaat niet langer proberen te beheersen. Je gaat samen kijken wat er ontstaat. En op het moment dat dat zich voordoet, bespreek je hoe verder. Hoe gaan we dit samen oplossen? Als manager kijk je daarbij wat iedereen nodig heeft om verder te komen.'

Toch moet er meer aandacht komen voor de leefomgeving vindt Linda: 'Bij moeilijk verstaanbaar gedrag richten we ons vooral op de medewerkers, de cliënt zelf, de organisatie. Er is nog onvoldoende oog voor de leefomgeving. Daar komt bij dat er nog weinig onderzoek is over dit onderwerp. Ik heb me dan ook ingezet om dit onderwerp hoog op de agenda te zetten. En dat is gelukt! Ik ben dan ook blij en dankbaar dat het project Fysieke Leefomgeving bij ons van start is gegaan.'

Belangrijkste geleerde praktijkinzichten en tips

1. Doe het samen: client, naasten, wettelijk vertegenwoordigers en begeleiders zijn onmisbaar

Waar mogelijk betrek je de cliënt zelf. Naasten en wettelijk vertegenwoordigers kennen verder de cliënt het beste. Werk daarom samen gedurende het hele proces. Zo zegt wettelijk vertegenwoordiger Petra van Klaveren: 'Je moet er wel echt bij alle stappen blijven. Niet denken: "Ik heb mijn verhaal nu gedaan. Nu is het aan anderen."'

2. Doe het samen: zorg voor een multidisciplinaire aanpak en neem de organisatie goed mee

Je hebt het bestuur nodig voor het regelen van de randvoorwaarden. Daarnaast versterken de verschillende afdelingen en professionals binnen een organisatie elkaar. Denk aan behandelaren, ergotherapeuten, architecten of professionals van de afdeling vastgoed. Ieder heeft vanuit zijn expertise ideeën over het invullen van de fysieke omgeving. Gaan jullie over tot verbouwing? Neem ook daar iedereen goed mee. Bijvoorbeeld de nachtzorg of andere mensen die er iets van gaan merken.

3. Leg het waarom goed uit en durf ook risico te nemen

Ben je leidinggevende? Houd er dan rekening mee dat je goed moet kunnen uitleggen waarom het gaat gebeuren en wat de impact is. Leg daarbij ook uit dat je risico moet durven nemen, zonder daarbij natuurlijk door te slaan naar de onverantwoordelijke kant. Alleen zo kun je de spiraal van controle en beheersing doorbreken. Zo zegt zorgmanager Linda van Beest: 'Je moet durven los te laten. Daar is een stukje lef en durf voor nodig. Dat betekent dat je niet precies kunt voorspellen hoe het zal gaan. Je gaat samen kijken wat er ontstaat. En op het moment dat dat zich voordoet, bespreek je hoe verder. Hoe gaan we dit samen oplossen?'

4. Zorg voor een frisse blik van buiten

Dit kan bijvoorbeeld de blik van een architect, een kunstenaar of een vormgever zijn. Zo zegt voormalig manager Jaap Loomans hierover: 'Professionals in de gehandicaptenzorg denken soms in onmogelijkheden. Dit speelt nog sterker bij moeilijk verstaanbaar gedrag. Professionals hebben immers veel dingen mis zien gaan in het verleden. Iemand van buiten kan dit doorbreken en frisse ideeën stimuleren.'

5. Weet goed wat je wilt bereiken en waarom

Een nieuwe kamer is vooral een middel om iets te bereiken. Ook hoort het onderdeel te zijn van een totaalpakket. Aansluiten bij de behoeftes van een persoon, blijft toch het belangrijkste. Ken daarbij goed de reden waarom er iets wordt aangepast. Zo kreeg een bewoner bijvoorbeeld toch een televisie achter plexiglas op zijn kamer. Begeleider Caroline Vos: 'De reden is dat de cliënt niet goed weet hoe hij de televisie moet aanzetten. Als wij het voor hem doen, is dat veel rustiger voor hem. Soms loopt iemand vast doordat hij overvraagd wordt. Dan moet je soms een middenweg zoeken. Hierdoor krijgt iemand juist weer een stukje regie terug in zijn beleving.'

6. Ga open het gesprek aan met elkaar en verzamel de goede gegevens

Gedragkundige Anne Busselmann benadrukt het belang van de openheid in een gesprek. Daar hoort ook een stukje 'out-of-the-box-denken' bij. Anne: 'Je gaat al heel snel denken vanuit: "Wat is er mogelijk?" Maar wat beter werkt, is denken vanuit: "Wat willen we? Wat is de ideale situatie?" Daarnaast werkt het goed om na te gaan of je over goede, recente informatie beschikt. Denk hierbij aan gegevens op het gebied van hoor, zicht en prikkelverwerking.'

7. Blijf goed kijken naar wat de cliënt nodig heeft, voor, tijdens en na de verbouwing

Zo vertelt begeleider Caroline Vos: 'We hebben regelmatig de oude kamer aan mijn cliënt laten zien tijdens de verbouwing. Daardoor snapte hij ook dat daar slapen even niet kon. Hij heeft wel een terugval gehad toen hij op een andere kamer sliep. We konden dit goed opvangen door veel bij hem te zijn.' Voormalig manager Jaap Loomans benadrukt dat moeilijk verstaanbaar gedrag soms ook om een stukje doorzettingsvermogen vraagt. 'Een van de bewoners heeft bijvoorbeeld een houten stoel gekregen. Die zag eruit als een troon. Daar ging hij mee spelen en vervolgens ging er iets kapot. Maar dan repareer je dat gewoon weer. Want het feit dat hij ermee ging spelen, is al een heel goed teken.'

8. Zorg voor een veilige werkcultuur

Zo zegt Anne Busselmann, gedragskundige: 'Je kunt bij moeilijk verstaanbaar gedrag echt in die negatieve spiraal terecht komen. Hierdoor ga je steeds meer controleren en beheersen. Daarom probeer ik dicht bij de begeleiders te zijn. Tijdig te signaleren wanneer er onrust bij hen is. De begeleider moet als het ware ook dicht bij zichzelf kunnen komen. En zich veilig genoeg voelen om over zichzelf te praten. Vanuit rust zoeken naar hoe anders. Vanuit rust kun je ook in verbinding blijven met de cliënt. Die voelt dan dat hij op de begeleider kan leunen.'

Colofon

Verantwoordelijk voor uitgave

Vilans en Ipse de Bruggen

Programma

Begeleiding à la carte, onderdeel van Volwaardig Leven

Projectsubsidie

Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS)

Fotografie

Jasper Davidson

Tekst

Marit van der Meulen

Redactie

Jenna Baeten
Annelies Mulder

Ontwerp

Marcom+design, Utrecht

Architect

Andrea Möhn Architects

Vilans

Vilans is de landelijke kennisorganisatie voor de langdurige zorg. Samen met cliënten, naasten, zorgprofessionals en andere betrokken partijen werken we dagelijks aan het aanbieden van de juiste kennis, op de juiste plek, persoonlijk en op maat. www.vilans.nl

Ipse de Bruggen

Ipse de Bruggen is één van de grootste zorgverleners in Zuid-Holland. Al meer dan honderd jaar zijn wij er voor mensen met een (lichte) verstandelijke of meervoudige beperking. Vaak hebben zij een complexe zorgvraag. Dankzij onze ervaring en deskundigheid hebben we ons ontwikkeld tot een krachtige zorgorganisatie met een coördinerende en verbindende rol. Het is onze overtuiging dat ieder mens meer kan dan hij of zij denkt, hoe klein een extra stapje ook is. Ipse de Bruggen. Altijd meer mogelijk. www.ipsedebruggen.nl

Contactpersoon

Annelies Mulder, Programmamanager innovatie Ipse de Bruggen

Disclaimer

Deze uitgave is met grote zorgvuldigheid en met gebruikmaking van de meest actuele gegevens tot stand gekomen. Het is echter niet geheel uitgesloten dat de informatie in deze uitgave onjuistheden en/of onvolkomenheden bevat. Vilans aanvaardt geen aansprakelijkheid voor directe of indirecte schade ontstaan door eventuele onjuistheden en/of onvolkomenheden. Aan de inhoud van deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.

Deze uitgave mag zonder toestemming van Vilans voor niet-commercieel gebruik worden gedownload en verveelvoudigd. Delen uit deze tekst mogen worden overgenomen met bronvermelding. Voorts alle rechten voorbehouden.

© Vilans, november 2021

Inspiratie voor vernieuwende persoonsgerichte zorg

www.kennispleingehandcaptensector.nl/twinkels

Dit materiaal is ontwikkeld binnen Begeleiding à la carte van Volwaardig Leven,
vernieuwingstraject voor persoonsgerichte zorg in de gehandcaptensector.

